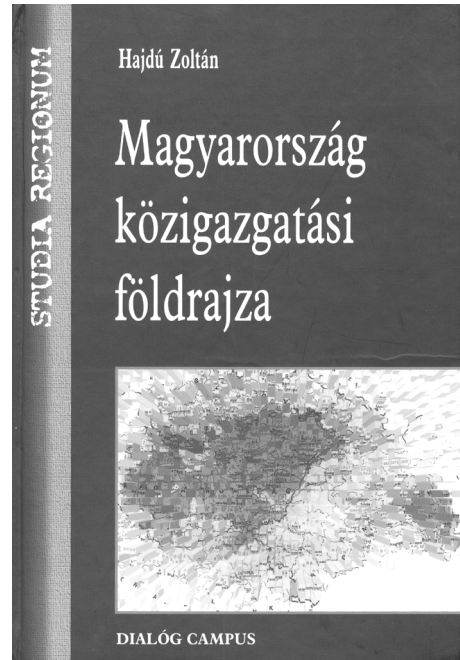

Hajdú Zoltán: Magyarország közigazgatási földrajza

*A politikai földrajz
reneszánsza Magyarországon*

Ha valaki néhány évtized múlva megírja Magyarország földrajztudományának történetét, egészen biztos, hogy *Hajdú Zoltán* könyvét az újjáéledő politikai földrajztudomány élvonalába helyezi. Hajdú Zoltán vállalkozásának tudománytörténeti jelentősége, hogy Teleki, Prinz nyomán újra bebizonyította e diszciplína fontosságát, a munka mégsem marad a földrajztudomány belügye. A szerző ugyanis éppen akkor eredt az elmúlt évszázad politikai földrajzi kutatási eredményeinek nyomába, amikor a hatalom térbeli felosztása nagyon is aktuális kérdéssé vált szerte Európában, s nálunk Magyarországon is. Hajdú Zoltán történész-geográfusként izgalmas és szakszerű tablót rajzol fel a XX. századi magyar államterület beosztásának és a vele kapcsolatban reformterveknek a változásairól, így természetesen akarva-akaratlan fontos szempontokat tár fel a jelenlegi regionalizációs törekvések megértéséhez. A történeti áttekintésből kiderül, hogy a politikai földrajz megjelenése, illetve újjászületése a XIX. század végére tehető, de a diszciplína a két világháború óta került különösen közel a politikához, ahogy a szerző fogalmaz „A földrajztudomány részben nemzeti és nemzeti célokat szolgáló tudománnyá vált” (16. o.). A politikai földrajz részeként kialakuló közigazgatási földrajz fejlődésének az első világháború adott lökést, amikor felerősödtek a közigazgatási területi reformtörekvések, bár a szerző könyvében kitér a korábbi évszázadokban született közigazgatási beosztási reformtervekre, például a francia départementek születésére is.

A közigazgatási földrajz tájelméleti, gazdasági körzetesítési, illetve a központi hely elméletekre épülő iskolai érvényesültek a kontinens sok államában, teljesen eltérő történeti, ideológiai körülmények között is. A szerző fejtegetései nyomán óhatatlanul felmerül az olvasóban a gondolat, vajon a közigazgatás-földrajzi iskolák, divatok milyen mértékű hatást gyakoroltak a területi reformokra, vajon a tudomány és a hatalom közötti kompromisszumokat mi befolyásolta erősebben: a szakmai vagy az aktuális politikai érdekek. A szerző tőle megszokott öszinteséggel nem hagy kétséget afelől, hogy steril, pusztán „szakszerű” elképzelések a maguk tisztaságában soha nem valósultak meg. Hajdú arra is rámutat, hogy szakmája különösen ott fejlődött dinamikusán, „ahol történetileg nem, vagy ellentmondásosan oldották meg a belső térszervezés kérdéseit” (60. o.).

Miközben a szerzőnek nincsenek illúziói a tudomány politikára gyakorolt hatását illetően, nagy alapossgal és tisztelettel elemzi, mutatja be a XX. századi magyar földrajztudo-

mány, illetve politikai földrajz nagy alakjait, Teleki Pált, Prinz Gyulát s a kevésbé ismert, a szerző által újra felfedezett Czirbusz Gézát, Cholnoky Jenőt, a magyar tájelméleti iskola képviselőit. E korszak földrajztudósai a trianoni békeszerződés által megvont határok és a természetföldrajzi tényezők által megrajzolt természeti, történeti határok ellentmondását mindvégig hangsúlyozták, bizonyították, hogy a „Kárpát-medence természetes egységébe belenőtt magyar állam ezeréves történetének és egységének legszilárdabb bázisa maga a természeti tér volt” (29. o.).

A magyar közigazgatás fejlődésének történeti sajátosságait a szerző zömmel a megyerendszerre fókuszálva mutatja be. Részletes, kronológiai sorrendet követő elemzései bizonyítják, hogy a megyéket érintő területi reformokban a történetiség mind ideológiai, mind politikai szempontból meghatározó módon szerepet játszott, s ezért gyökeres változásokat soha nem tudtak végrehajtani. Ezért állapítható meg újra és újra egy-egy reformhullám hajnalán, hogy a megyerendszer jelentős területi aránytalanságot hordoz. A szerző helyesen és eredeti módon mutat rá arra, hogy az aránytalanságoknak pozitív oldaluk is van, nevezetesen, hogy kikényszerítették a magyar közigazgatásán belül a flexibilitás viszonylag magas szintjét (36. o.).

Trianon a területi és települési aránytalanságokat még tovább fokozta, nem véletlen, hogy a két világháború között nagyon sok reformterv született, ám az ún. csonka megyék egyesítésén túl ténylegesen sok változás nem történt, amit a szerző elsősorban azzal magyaráz, hogy a politikai elit ezzel is demonstrálni kívánta az államterület revíziójának az igényét. A megyéknél nagyobb kerületi, nagyregionális rendszer ugyancsak szinte mindvégig jelen van a magyar közigazgatás történetében, többnyire állami szakigazgatási szervek illetékességi területeként, hol radikális reformtervek (II. József,

Bach Sándor, Gömbös Gyula, Rákosi Máttyás) részeként, hol egyszerű statisztikai egységként. Az áttekintésből kiderül, hogy leggyakrabban a hetes felosztás fordult elő.

A különböző reformtervek szinte mindig beleütköztek a főváros problémájába. Budapest fölényének ellensúlyozása célként mégis csak a Béccsel szembeni versenypozíció megszűnésekor (megszüntetésekor) jelenik meg, a nélkül azonban, hogy bármilyen felosztás, illetve reformintézkedés igazi változást el tudott volna érni. Sőt, éppen ehhez az államfejlődési korszakhoz kapcsolatlan jön létre Nagy-Budapest, óriási előnyt élvezve a regionális funkciójú nagyobb városokhoz képest.

E recenzió szerzője, nyilvánvalóan érdeklődési területe miatt, az 1990-es rendszerváltás óta bekövetkezett eseményeket ismeretető fejezeteknél villanyozódott fel, s valószínűleg az olvasók többségét is leginkább az érdeklí, vajon hogyan értékeli a szakember az utóbbi tíz év területszervezési intézkedéseit, reformkoncepcióit. Hajdú a politikai, alkotmányjogi, település-földrajzi összefüggéseket ebben a korszakban is korrekten módon elemelve mutatja be az elmúlt évtized területszervezési folyamatait. Talán túl sok figyelmet szentel a központi és dekoncentrált igazgatásnak, amelynek igazán szakmai tanúsága nincs, legfeljebb annyi, hogy az ellenőrizetlenül, koncepciótlanul burjánzó közigazgatás abszurd számokat és formációkat hoz létre. A szerző némi jelentőséget tulajdonít az önkormányzati törvény néhány települési nagyságrendhez kötődő szabályának is, de a „számmisztikának” nevezett szabályozásnak sajnos nem volt igazán gyakorlati jelentősége, a települési önkormányzatok szinte differenciálatlan konglomerátumaként működtetik a szolgáltatási és igazgatás-szervezési intézményeiket, némi elmozdulás csak a legutóbbi években következett be.

Hajdú önálló fejezetet szentel az uniós csatlakozás közigazgatás-földrajzi összefü-

géseinek. Kérdés, hogy az uniós csatlakozás valóban hatást gyakorol-e a magyar közigazgatás területi rendjére, vagy csak a szerző által is felelősen megítélt flexibilitása lesz próbára téve. Hajdú az uniós direkt és indirekt elvárások tükrében, illetve a hazai politikai és földrajzi realitások talaján szisztematikusan végigtekint a településközi kapcsolatokra építhető közigazgatási területi beosztási modelleket, s megállapítja, hogy vagy a városi vonzáskörzeti, vagy a nagytérségi jellegű településegységek, agglomerációk csak egy gyökeresen megváltozott közigazgatási modellben lehetnének a területi tagolódás alapjai.

A megyékből kiinduló területi reform a szerző szerint egyaránt megindulhatna a kismegyes és a nagymegyes irányba is, s csatlakozva a „térképraíró versenyhez” maga is megrajzol néhány variánst, szimbolizálva, hogy a térkép maga bármilyen felosztást befogad és elvisel. A szerző azonban nagyon határozottan állást foglal abban, hogy „Nincs települési alapegységtől, s meghatározott funkciótól független racionális megyei tagoltság, nincs önmagától értetődő optimális megyeszám, nincs funkciótól függetlenül racionális megyehatár.” (291. o.)

Hajdú véleménye szerint a Regionális Önkormányzatok Európai Chartájához való csatlakozás szükségszerűvé teszi a régiók kialakítását. A kérdés az, s erre a szerző nem válaszol, vajon van-e realitása a regionalizálásnak, vajon valóban elegendő-e az egyértelmű politikai szándék, amelynek hiányára lehetett visszavezetni a korábbi területi reformok kudarcát. A politikai szándék kérdése persze nem Hajdúnak kell válaszolnia, bár kíváncsi lettem volna a tekintélyes politikai

földrajzos szakember véleményére a regionalizálás esélyeit illetően. Vajon fontos-e és vizsgálható-e a közigazgatás szervezésében az ún. szimpátiatávolság, amit a szerző említ, vajon milyen szubjektív és objektív feltételek és szükségletek alapozhatják meg a területi reformra irányuló politikai szándékot? Tudjuk a történelemből és Hajdú Zoltán könyvéből, hogy e szándékok gyakran centralizációt céloztak meg, vagy a korábbi politikai elit lecserélését, de vajon a politikai szándék mindig irreális, illetve voluntarista? E kérdések túlmennek a szerző vállalkozásának dimenzióján. A könyv arra az állításra valóban bizonyíték, amivel a szerző könyvét zárja: „... nincs tértől, időtől, értéktől, politikai szándéktól független, objektív, optimális stb. közigazgatási rendszer és területi felosztás” (297. o.). A kijelentésben megbújó paradoxon az, hogy tisztán politikafüggetlen rendszer esetében pedig nincs objektív, tértől, időtől, értéktől független politikai földrajz sem! De vélhetően az állítás kiterjeszhető minden, a kormányzati célokat közvetlenül szolgáló társadalomtudományi kutatásra.

Mindenesetre mindenkinek melegen ajánlható ez a könyv, amely a szakma számára adat, tény és ábragazdagságával (85 ábra, 30 táblázat), alaposságával nyújt értékes élményt és egzakt ismereteket. A politika számára pedig mementó lehet, hogy a területszervezés sikamlós politikai terület, felkészületlenül, bizonytalanul nem érdemes vele kísérletezni. (*Területi és Települési Kutatások 17. Kötet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001. 334 o.*)

Pálné Kovács Ilona

a pol. tud. dokt., igazgató,
MTA Dunántúli Tud. Int.